

Ὁ Παλλάδα ! Ὁ Ρενάν ! Ὁ Ἑλλάδα μου ! Ὁ κεφάλι μου ! Τὸ λοιπὸν ὁ κακόμοιρος ὁ ῥωμῖος ὁ δάσκαλος εἶναι ὑποχρεωμένος τώρα κι ὀμπρὸς νὰ κίνη κόρτε στὴν ἀγαπητικιά του μακαρονίστικα — «Νὰ φιλήσω, Βενιζέλε ;» — «Φίλα δάσκαλε μὰ στὴν καθαρεύουσα». Basia mi fili, puristi aniter !

Τώρα δὲ μιλοῦσα γιὰ δίστιμα. Ἐνα ἀπ' τὰ πιὸ ἀξιοθάμιματα χωρίσματα τοῦ Ῥωμοῦ εἶναι ἡ ποιή- σή του. Κάνει στίχους, καὶ στίχους καλοὺς, κουβεν- τιάζοντας. Πολλοὶ δημοδισκάλοι τῶχουν αὐτὸ τὸ ταλέντο. Τώρα κι ὀμπρὸς τοὺς εἶναι ἀπαγορευμένο νὰ ζητήσουνε τὴν ἐμπνευσί τους ὅσο ἀπ' τὰ ἑλληνι- κὰ τῆς καθαιρενοσιάνικης νομοθεσίας ἀπαγορευμένο στὴ φωνὴ καὶ στὴ ψυχὴ νὰ σηκωθοῦνε. Ἀπαγορευ- μένο σὲ κάθε διανοητικὸ ἀνθισμα νανοίξῃ. Καὶ πιότερο ἀκόμα. Ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδας ἐξέρ- ρει πὼς δυό, τὸ πιὸ λίγο, ἀπ' αὐτοὺς τοὺς δασκά- λους ἢ καθηγητῆς εἶναι συγγραφεῖδες πρώτης γραμ- μῆς. Ξέρει ἀκόμα πὼς πολλοὶ **λειτουργοὶ** εἶναι ποιητῆς καὶ τιμοῦνε τὴ γόρμ τους. Τόσο τὸ χερό- νερο γι' αὐτοὺς. Ὁ Πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου ἔχει ἀνάγκη τὸ χροτοφιλίακι του. Κατάρτα στοὺς ἀ- θρώπους τῆς σκέψης.

Ἡ καινούρια Ἑλλάδα, ποὺ τὰ χροσιτάι ὄλα, ἕλαξῃ κι ὄνομα, σὰ γράμματα, δὲν ἔχει πιὰ τὸ δι- καίωμα νὰχε φιλολογία. Καὶ ἂν τὸ πρῶμι πάει ὡς αὐτοῦ.

...Δούλεψα κάπως καὶ γὼ ἴσως, γιὰ τὸ φιλολογικὸ ξινάνωμα τῆς Ἑλλάδας. Ἐ ! πόσο πιὸ καλὰ τῶχο αὐτό ὦ ! πὼς χίλιες φορὲς πιὸ καλὰ τῶχο νᾶμμα ἔ- νας ἄδοξος δουλευτῆς παρὰ Πρωθυπουργὸς στὴν Ἑλλάδα. Εἶναι μιὰ εἰτίνη τρομερή, ἓνα βυρὸν χροῆος νὰ ὀνομάξεσαι σήμερα Βενιζέλος, νὰ σηκώνεσαι, νᾶ- νος κάπως, μπροστά στὸν Περικλή, μπροστά στὸν Σοφοκλή, μπροστά στὸν Πλάτωνα, μπροστά στὸ Ὅμηρο, νὰ τοὺς λές : «Φιλολογία, δὲ θέλω πιὰ ! εἶμαι ὁ Βενιζέλος» καὶ νὰ φεύγῃς ἔτσι, ζουτσιάνον- τας Ἡφαιστος, μέσα στὸ ἄσβηστο γέλιο τῶν θεῶν.

ΨΥΧΑΡΗΣ

BIBLIOPIΛAION

A. I. XATZILAOYKA

LIVRES D' OCCASION

Ἰδρυθὲν τῷ 1889 ὁδὸς Σταδίου — 34

Ὅλα σας τὰ βιβλία, ἐπιστημονικὰ καὶ μὴ, θὰ εβρητε λκαιουργῇ καὶ μεταχειρισμένα εἰθγνά. Κατάλογος ἀποστέλ- λεται δωρεάν. ΑΓΟΡΑΖΟΝΤΑΙ βιβλία καὶ βιβλιοθήκαι.

ἩΡΩ·Ι·ΚΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΚΑΙ ΚΕΙΜΕΝΑ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗ «ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑ» ΤΗΝ
ἩΜΕΡΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΓΙΟΡΤΗΣ, 25 ΤΟΥ ΜΑΡΤΗ
1911.

Ὁ πρόχειρος Λόγος ποὺ μοῦ κάτετε τὴν τιμὴ νᾶκούσατε, δὲν εἶναι πανηγυρικός τῆς Ἑθνικῆς γιορ- τῆς. Εἶν' ἓνας Λόγος ποὺ τοῦ συντροφεῖται μόνο, διακριτικὰ, τὸ περπάτημα ἢ Ἑθνικὴ γιορτῆ.

Νέοι τῆ; «Συντροφιᾶς», Κυρίες, Κύριοι !

Ἀπὸ τότε πέρασε μιὸς αἰῶνας κι ἀκόμα πιὸ πο- λὺ. Κάθε χρονο, τότε, ἀνήμερα τοῦ Ἐθαγγελισμοῦ, μαζί θρησκευτικὸ κ' ἐθνικὸ, ἓνας ἄνθρωπος, ὁ διευθυντῆς τῆς Βιβλιοθήκῆς τῆς Ἑλληνικῆς Βου- λῆς καλοῦσε στὴ Βιβλιοθήκη τῆς μέσα, κόσμο γιὰ νὰ τὸν ἀκούσῃ. Ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος πλήρωνε τὸ φόρο του σὲ μιὰν ἰδέα, μὲ τὴ γνώμη του καὶ μὲ τὴν ψυχὴ του, ὄχι καθὼς τὸ προστάζαν τὰ τυπικὰ τῆς μέρας καὶ τὰ καθιερωμένα. Τὸ λάβαρο τοῦ Γέ- νους ποὺ ξετυλιγμένο ἀεροκουμάτιζε κάθε φορὰ ποὺ ξημέρωνε τὸ μαρτυρικό πανηγύρι, τὸ στεφάνωνε μὲ τὰ λουλούδια τοῦ Λόγου. Μὰ τὸ στεφάνι του, πλεμένο κάπως πρωτότυπα, καὶ δὲν τὰρίαζε πολὺ μὲ ἄλλα τὰ στεφάνια. Γύρο του κόσμος μετρημέ- νος, ὑποθέτω, μὰ διαλεχτὸς πάντα, ὀτ τὸν ἄκουγεν εὐχάριστα καὶ συγκινημένα, χειροκρατώντας τον. Μιλοῦσε. Μὰ ὁ λόγος του βγαλμένος ὄχι ἀπὸ τὰ κετάπια τῆς ἐπίσημης ρητορικῆς χοιμένος ἀπὸ τὴν καρδιά. Ὅπως κι ἂν τὸν ἀπάγγελλε, εἶτε στὸ χαρ- τί σάβηοντας, εἶτε γέροντας μέσα στὴ μνήμη του ὁ λόγος του, πιὸ πολὺ ἀπὸ τὴ φροντισμένη, τέχνη τοῦ γραφτοῦ λόγου, σκόρπιζε τὴ χάρη τοῦ μιλημέ- νου. Ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος εἶταν ὁ ποιητῆς Γεώργιος Τερτσέτης. «Ὁ ἐντιμος Ζακύνθιος, καθὼς γράφει σ' ἓνα σημείωμα τοῦ μονάρχιδου μικροῦ βέβλου του ἔ- νας ἄλλος ποιητῆς, ἀπὸ τοὺς γλυκύτερους τῆς πο- λεμικῆς τέχνης, ὁ Ἰούλιος Τυπάλδος, ὁ ἐντιμος Ζα- κύνθιος, ὁ Τερτσέτης, ὁ ἑποῖος δὲν ἐντρέπεται εἰς τὴν πρωτεῖοισαν τῆς ἐλευθερωμένης Ἑλλάδος νὰ μιλή καὶ νὰ γράφῃ τὴ γλώσσα τοῦ Κολοκοτρώνη, τοῦ Μιαούλη καὶ τοῦ Μπότσαρη.» Ἀπὸ τοὺς λό- γους τοῦ Τερτσέτη δὲν ἔλειπ' ἐνθουσιασμός, εἰρω- νία, μάθηση, νοστιμάδα, κίνηση, κάποια τέχνη, κι ἀπάνου ἀπ' ὄλα καὶ ἔλων αὐτῶν ἢ μητέρα, μιὰ πνοὴ ζωῆς. Ἡ γλώσσα τους, ἢ ἀπλή γλώσσα, κα- θὼς τὴν ὀνομάζε, κάτι δισταχτικὸ κάπως, ἀκανόνι- στο, καὶ ἀβέβαια συρμένο σὰ πεζὰ τῆς κάτι ποὺ κοιτάζει ὄχι τόσο νὰ σπάσῃ τις ἀλυσίδες τῆς σκο- λαστικῆς γραμματικῆς, γιὰ νὰ ὑποταχτῇ, τεχνικὰ

πάντα, μὰ στερεὰ κι ἀποφασιστικὰ στὸ νόμο τοῦ ζωντανοῦ καὶ τοῦ φυσικοῦ· κάτι ποὺ περισσότερο κοιτάζει νὰ τὶς πλαταίνῃ, μόνον καὶ νὰ τὶς μακραίνῃ τὶς ἀλυσίδες ἐκείνες, καὶ νὰ τὶς κἀνῃ ὅσο μπορεῖ ἀλαφρῆς καὶ ὑποφερτῆς καὶ σχεδὸν ἀφανέρωτες. «Μὲ τὸ πῦρ τῆς καρδίας του— ζωγραφικὰ σημειώνει κάτου ἀπὸ ἕνα του λόγου, μὲ τὸ πῦρ τῆς καρδίας του μορφώνει: ὁ ἄνθρωπος νέα ἐργαλεῖα φωνῆς, τσακίζει ἀπὸ τὶς θύρες τῶν σπιτιῶν του τὰ στέφανα τῆς περασμένης πρωτομαγιάς, ἀχρηστα, ἀγνώριστα νὰ θελήσῃ νὰ τὰ χλωράνῃ ἐκ νέου, ἢ ἀπρόκοθε! Ἐμσοχρόδωλῃσαν εἰς τὸν καιρὸ τους, θεῶμα ἢ τότε εὐωδία τους! Τὰ τυλίγει εἰς τὰ φύλλα τοῦ Λεξικοῦ, καὶ καρφώνει: νέα Μάη, νέα στέφανα, τὰ πρωτοφανῆ ἀστάχια τῆς Δήμητρος, τὰ τριαντάφυλλα τῆς Ἀφροδίτης, φιλημένα ἀπὸ τὰ ἰδρόνια· κόσμος νέος, τροφὴ χλωρῆ, χαρὰ καινούρια, νὺ φῶς!» Μὰ ὁ ποιητὴς Τερτσέτης δὲ μιλοῦσε πάντα μὲ τὴν πεζὴ φράση πρὸς τοὺς ἀκροατῆς του, κάθε χρόνο, ἀνήμερα τοῦ Ἐὐαγγελισμοῦ· συχνὰ πρόσφερε στοὺς ἀκροατῆς του λογῆς ἀναγνώσματα, ξένα καὶ δικὰ του· καὶ μὲ τὰ πεζὰ του, καὶ στίχους του. Καὶ τὰ νέα στέφανα, ποὺ κρεμοῦσε στὴ θύρα τοῦ σπιτιοῦ του, κάθε φορὰ ποὺ τὰ ἐπλεκε μὲ τὰ τριαντάφυλλα τοῦ στίχου, μὲ τὰ στάχια τοῦ δεκαπεντασύλλατου φαντάζανε σὰ δεξιότερα καὶ τολμηρότερα τειριασμένα, χλωρότερα, δροσερότερα λάμπαν· καὶ μισκοβολοῦσαν· καὶ ἀπὸ τοῦ πεζοῦ τοῦ λόγου τὰ χλωρόχρωστα ἔτσι ὁ ποιητὴς ἢ γινώρισε πρὸς τοὺς φίλους του καὶ πρὸς τὸν κόσμον του τοὺς «Γάμους τοῦ Μεγάλου Ἀλέξανδρου», τὴν «Κόρινθα καὶ τὸν Πίνδαρον», καὶ οἱ τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς ἢ παρὰξενεῖονταν ἠχολογώντας ἀπὸ στίχους τέτοιους:

Ἐὐ Πίνδαρος ὠρνήθησε· θεοὶ Ἀφροδίτη, λέγει,
ὄχι ἐσὺ ποὺ ἔφοια χύνεις γιὰ μαῦρα μάτια,
γιὰ χεῖλη ροδοκόκκινα, γιὰ μύμονο χιονίνο,
κι ἀπ' τὸν ἄμφω τῆς θάλασσης θεῆ ξανθὴ ἐγεννήθης,
ἀλλὰ ἐσὺ ποὺ τὶς ψυχὰς καὶ γιὰ μεγάλα ἔργα,
τὸ τέλος σου ὄχι ἴδονή, οἷτ' εὐμορφία προσώπου,
οἷτε σιολίδια τοῦ κορμινοῦ χροσσοματισμένα,
καὶ φῶς ἄγνο γεννήθης ἀπὸ τὸ φῶς τῆς μέρας·
θεοὶ καὶ ἄνθρωποι σὲ καλοῦν οὐράνιαν Ἀφροδίτη.....

Μὰ καὶ μὲ ὅλα του τὰ χαρίσματα, ὁ ποιητὴς τῆς «Κόρινθας καὶ τοῦ Πίνδαρου», δὲ μπορεῖ νὰ σταθῇ στὴν ἴδια τὴ γραμμὴ μὲ τοὺς μεγαλόστομους τραγουδιστῆς τῆς νέας ἑλληνικῆς ψυχῆς· ἢ θέσῃ του ξεχωριστὴ πάντα, μὲ κάπως πρὸ πίσω. Τοῦ ἔλειπε κάποια δύναμις στὴν ἔκφραση, κάποιος πλοῦτος στὴ φαντασία, κάποια τέχνη, στὸ στίχο, κάποιο σφράγισμα στὴ γλώσσα, γιὰ νὰ σταθῇ παρὰ πλευρὰ Σολωμῶν καὶ Βαλαωρίτων. Ὁ Τερτσέ-

της εἶναι ὁ μακρινὸς μονάχα πρόδρομος μιᾶς ποιήσης μεγαλότεχνης, καὶ ὁ πρὸ πολλοῦ μακροσμένος ἀκόμα προαπὸστολος τῆς γλωσσικῆς μας Ἀναγέννησης. Μὰ πρέπει νὰ τὸν τιμᾶμε, ἀπάνω ἀπ' ὅλα, γιὰ δυὸ κατορθώματα· βαραίνου ἐκεῖνα περισσότερο ἀπὸ τὴ ρητορικὴ του, περισσότερο ἀπὸ τὸ τραγούδι του. Γιατὶ ὁ Τερτσέτης ἤνυρε, φύλαξε, κ' ἔστειλε τοῦ Πολυλά, τοῦ ἀντάξιου ἐκδότῃ, κ' ἐρμηνευτῇ τοῦ Σολωμοῦ, τὰ χειρόγραφα τοῦ «Διαλόγου» μεταξὺ Σοφολογιώτατου καὶ Ποιητῆ. Τοῦ ἔργου, ποὺ ὅσο κι ἂν εἶναι κομμένο στὴ μέση, ἀτελείωτο, καὶ παρατημένο, καθὼς ὅλα τοῦ Σολωμοῦ, ξέρομε πῶς μεστὸ καθὼς εἶναι, καὶ μὲ ὅλες τὶς λιγιστῆς του σελίδες, ἀπὸ σοφία χρυσόστομη, ζυγίζει πολὺ περισσότερο κι ἀπὸ τοὺς μακρότατους πρόλογους· καὶ ἀπὸ τὰ πυκνοσέλιδα βιβλία λογῆς ἑλληνιστῶν, γλωσσοπλάστῶν καὶ γλωσσοξεθαφτῶν τοῦ καιροῦ του. Κι ὁ Τερτσέτης εἶν' ἐκεῖνος ποὺ ἔγραψε τὴ «Διήγησι τῶν συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς», καθὼς τοῦ τὴν ὑπαγόρευε ὁ ἴδιος ὁ μέγας Γέρος τοῦ Μωριά, ἕνας ἐθνάρχης, ὁ Κολοκοτρώνης. Στὴν ἑμιλία ποὺ ἔλαχεν ἢ τιμὴ νὰ κάμω πρὸς τοὺς νέους τῆς «Φοιτητικῆς Συντροφιάς», ἀπὸ τὴν ἀφορμὴ τῆς ἀλληλογραφίας Λασκαράτου καὶ Βαλαωρίτη, θέλησα νὰ σημειώσω πῶς τὸ συναπάντημα δυὸ τέτοιων ποιητῶν ἔδωκε τὴν ἀφορμὴ καὶ τὸ ἔαρρος φύσηξε γιὰ κάποιον γενναίτερο τῆς ζωντανῆς μας γλώσσας μεταχείρισμα, ποὺ εἶναι γιὰ νὰ λογαριασθῇ ἀπὸ τὸν ἱστορικὸ τοῦ νέου μας Λόγου. Καὶ νά! εἶπα τότε καὶ νά! ἢ δύναμις τῆς συντροφιάς! Τῆς δύναμις τῆς συντροφιάς τὴ βλέπουμε τώρα νὰ ἐνεργῇ, μέσα στὸ ταίριασμα δυὸ ἀνθρώπων παραδειγματικῶν, ἐνὸς πολεμάρχου, τὸν τὸν Κολοκοτρώνη, κ' ἐνὸς τραγουδιστῆ, τὸν τὸν Τερτσέτη, τὴ βλέπουμε νὰ ἐνεργῇ σὲ τρόπο χαραχτηριστικώτερο, καὶ νὰ στυλῶν τὴν ἰδέα ποὺ κ' ἐμεῖς ταπεινὰ ὑπηρετοῦμε, σὲ στυλοβάτη, ψηλότερο. Ξέρομε πῶς ὁ ἦρωας τῶν Μύλων, μαζὶ μὲ τὸν Καραϊσκάκη, μαζὶ μὲ τὸ Μιαούλη, εἶναι οἱ τρεῖς κορυφαῖοι πρωτοεῖρητες, τὰ νὰ ποῦμε, μέσα στὴ λειτουργία τοῦ ἐθνικοῦ ἠρωτισμοῦ. Ξέρομε πῶς ὁ στρατάρχης τῆς Ρούμελης ἢ μπορούσε νὰ φαντάζῃ σὰν ἕνας κλώνος ἴσα δλότ' ἀπὸ τὸ δέντρο τῶν Ἀχαιῶν. Ξέρομε πῶς ὁ Ὑδραῖος Ναύαρχος ἢ μπορούσε νὰ συγκριθῇ, ἔτσι καθὼς τὸν ξεδιαλῶν ἢ ἱστορία, ἔτσι καθὼς τόνε θελώνει καὶ ἢ ἐλευστικὴ παράδοση, μὲ ἄντρα ποὺ μέσα του συγκεντρώνει κάτι ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη τοῦ Θεμιστοκλή, κάτι ἀπὸ τὴν ὁρμὴ τοῦ Ἀλκιβιάδου. Ξέρομε πῶς ὁ Γέρος τοῦ Μωριά, κορόνα καὶ καμάρη τῆς κλεφτουριάς, εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ποὺ ὅσο κι ἂν παρακαλιέται· χριστιανικὰ στῆς Παναγιάς τὴ χάρη, ἢ σὰ νὰ πορεύεται· κάτου ἀπὸ τὴν αἰγίδα

της Παλλάδας. Ἀνάμεσα στους ἡρωϊκούς ἀγωνιστές μὲ τάρματωμένα χέρια, εἶναι, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, ὁ ἀρματωμένος νοῦς. Ἀρχηγὸς μέσα στους ἀρχηγούς. Κόβει τὸ σπαθί του, μὴ ἢ σκέψη του κοφτερότερη: ἀπὸ τὴ λάμψη τῆς περικεφαλαίας του λαμπερώτερο τὸ μίλημά του. Τὸνομά του στὰ παλιὰ τὰ χρόνια Ὀδυσσεὺς μπορεί νὰ εἶτανε. Μία μέρα κρέμασε στὸν τοῖχο τὸ σπαθί του, καὶ πήρε κ' ἔγυρε πρὸς τὸ χαρτί πού θὰ σκαλιζόταν ἀπάνου του, μὴ γιὰ πάντα, μὲ τὸ σμιλάρι τοῦ Λόγου, παραδομένη στὴν ἀθανασία, ἢ ἱστορία του. Δὲν ἤξερε νὰ γράφῃ καθὼς λέμε, ὅμως γνώριζε νὰ τὰ δημιουργῇ τὰ γράμματα.—«Καὶ τὰ λόγια εἶναι γράμματα», τοῦ ἔλεγε ὁ Τερτσέτης γιὰ νὰ τὸν καταφέρῃ νὰ τοῦ ὑπαγορέψῃ τὴν ἱστορία του.—Καὶ δὲν ἔκραξε κανένα διαδασμένο σοφό, ἀπὸ τοὺς ἀναγνωρισμένους μυσταγωγούς τῆς καλῆς γλώσσας, κανένα γραμματικὸ καλαμαρά ἀπὸ τοὺς ἐπίσημους, γιὰ νὰ τοῦ ὑπαγορέψῃ τὴ «Διήγησι τῶν συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.» Κάρφωσε τὰ μάτια του σ' ἕνα ποιητή, στὸν ποιητὴ πού δὲν τὸ εἶχε ντροπὴ του «εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς ἐλευθερωμένης Ἑλλάδος νὰ μιλήῃ καὶ νὰ γράφῃ τὴ γλώσσα τοῦ Κολοκοτρώνη, τοῦ Μιαούλη καὶ τοῦ Μπότσαρη.» Μάντεψε ὁ ἥρωας τοῦ πολέμου πού βρίσκεται ἡ ἀλήθεια τοῦ ἔθνικου λόγου, καθὼς τὸ εἶχε μαντέψει, προτιθέρα του, ὁ ἥρωας τοῦ ρυθμοῦ. Σολωμὸς καὶ Κολοκοτρώνης, οἱ ἔθνοπλάστες, καὶ γλωσσοπλάστες. Ἡ ποίησι, μὲ τὸν πρῶτο φανερώνεται ὑψηλονόητη τέχνη. Τὴν ἱστορία ὁ δεῦτερος τὴ δείχνει μὲ τὴν περίσσια χάρι τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ἀναδρῦζει σὰν πηγῆ: ἀπὸ τὴν πηγὴ τούτη γράφτηκε νὰ χυθῆ, μὴ μίαν, σὲ μὴ κλίτη, πού ὅσο πάει πλαταίνει, ποτάμι, κι ὁ πεζὸς μας ὁ λόγος.

«Ἡ κρίσιμη ὥρα, σημειώνει, βλέποντας, καθὼς πάντα, μὲ τὴ διαπεραστικὴ ματιὰ του ὁ ΨΥΧΑΡΗΣ, ἢ κρίσιμη ὥρα γιὰ ἕνα ἔθνος εἶναι ἢ ὥρα πού ἀρχίζει νὰ γράφῃ τὰ πεζά. Τὸ παρατήρησε ἀπὸ ἕνα φιλόσοφος μεγάλος—καὶ τὸ βλέπουμε σήμερα στὴν Ἑλλάδα...Πεζὸς λόγος θὰ πῆ σκέψη, ποιοι, ἐργασία, κρίσιμη καὶ διάκριση, θὰ πῆ φαντασία καὶ κριτικὴ συνάμα, ποίησι καὶ σοφία, τρέλλα καὶ γνώσι, θὰ πῆ λεφτεριά πού γιὰ νὰ τὴν ἀπολάψῃς, πρέπει νάσαι πρῶτα κύριος τοῦ ἑαυτοῦ σου, ἀφέντης καὶ τοῦ νοῦ καὶ τῆς ψυχῆς σου.» Καὶ κανεὶς μὴν πῆ πῶς ὁ ποιητὴς ἀναγκάστηκε νὰ γράφῃ πέρα ὡς πέρα στὴ δημοτικὴ, γιὰτὶ δὲν τὴν ἤξερε τάχα τὴν καθαρεύουσα. Καὶ κανεὶς μὴν πῆ πῶς ὁ πολεμιστὴς διηγῆθηκε τὴ ζωὴ του στὴ δημοτικὴ καὶ τὴν ἄφησε νὰ σταλάξῃ ἀπάνου στοῦ χαρτί μέσ' ἀπὸ τοῦ συντρόφου τὸ κοντύλι, γιὰτὶ τάχα

εἶταν ἀγράμματος, καὶ δὲν ὑποφιάζοταν τίς ὁμορφιὰς τῆς λογίας γλώσσας. Ἀπεναντίας. Τὸ γεγονός: πῶς ὁ Σολωμὸς, μὲ τὴν πέρασε ἀπὸ τὸ νοῦ νὰ γίνῃ σωστός Ἑλληνας ποιητὴς, ἀντὶ νὰ σταματήσῃ στὴν καθαρεύουσα, πού θὰ τοῦ εἶταν εὐκολώτερο νὰ τὴ μελετήσῃ καὶ νὰ τὴν κυριέψῃ, μὲ τὰ μέσα πού εἶχε τῆς μελέτης καὶ μὲ τὸ φωτεινὸ τοῦ νοῦ, ἀντὶ νὰ σταματήσῃ στὴν καθαρεύουσα, σταμάτησε στὴ δημοτικὴ ἀπεναντίας: τὸ γεγονός: πῶς ὁ Κολοκοτρώνης, μὲ τὴν ἀποφάσισε νὰ συντάξῃ τὰ ποινημωμένα του, ἀντὶ νὰ καταφύγῃ σὲ κανένα δάσκαλο ἀπὸ τοὺς τόσους γύρο του φημισμένους λογοπλέχτες τοῦ ἀρχαϊότροπου, πήρε γιὰ γραμματικὸ τοῦ ἕνα στιγματισμένο χυδαῖστὴ τοῦ καιροῦ, τὸν ἀνάρτη τραγουδιστὴ τῆς «Ἀπλῆς γλώσσας», τὰ δυὸ τούτα παραδείγματα εἰν' ἐπιχειρήματ' ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα, μέσα στὴν ἱστορία τῆς ἰδέας μας, γιὰ τὸ μεταχείρισμα τῆς γλώσσας, καὶ φωτίζουν καὶ τονώνουν. Φαντάζεστε τί θὰ εἶταν ἢ «Διήγησι» τοῦ Κολοκοτρώνη συντασμένη στὴν καθαρεύουσα; Βέβαια, θὰ εἶταν καὶ τότε σημαντικὸ μαρτύριο, πολύτιμο χεῖμα τῆς ἱστορίας μας: γιὰτὶ θὰ εἶχε πάντα τὰ σημάδια τοῦ μυαλοῦ του, κι ὁ ἄνθρωπος ἔταν εἶναι κάτι, τὸ κάτι ἐκεῖνο, θὰ τὸ βάλῃ, ἔπως ἔπος, στὸ ἔργο του, καὶ μὲ ὅποια μέσα.

Δύσκολα θὰ μπορούσαμε νὰ νηπιθοῦμε—δὲ μιλῶ γιὰ ἐπιστήμη—μὰ κάποια εὐγλωττία, ὕψος, δύναμη, τέχνη σὲ Ζαμπέλιους καὶ σὲ Δραγούμηδες, σὲ Παπαρηγόπουλους καὶ σὲ Λάμπρους. Ὅμως ἢ ψυχὴ τοῦ Κολοκοτρώνη, μέσα στὴν τεχνητὴ τὴ γλώσσα, θὰ εἶταν ὁ ἴσκιος μιᾶς ξεπλυμένης ζωγραφιάς πού φροντισμένα πέρασε τὸ σφουγγάρι: ἀπάνου ἀπὸ τὸ χρῶμα τῆς κάτι σὰν περιδῶλι σὲ χειμῶνα μὲ δοντρά σὰ μπηγμένα σκέλεθρα γιὰ σκιαχτρα, σὰν ψεύτικα, κάτου ἀπὸ μολυβένιον οὐρανὸ. Ἐνῶ τώρα: Ἡ ζωγραφιά, χρῶμα καὶ κίνησι τὸ χαρτί χαρτί δὲν εἶναι: μιλεῖ καὶ καρτερᾷ ἀπὸ στιγμὴν σὲ στιγμὴ,—καθὼς μέσα στὰ παραμύθιο παραμερίζει: ὁ τοῖχος κ' ἔξαφνα βγαίνει: ἕνας ἀράνης ἢ καμὶ μάγισσα,—καρτερᾷ νὰ κάμουνε τόπο τὰ τυπογραφικὰ μαυράδια καὶ νὰ πεταχτῆ ἀπὸ μέσα τοῦ ὁ ἴδιος ὁ στρατάρχης, μὲ τὸ ἀνάστημα πού γιομίζει: τὸν ἄερα, μὲ τὴ μελαψὴ μακρομάλλη ἔψη τὴν τονωμένη σὰν αἵτου, μὲ τὸ μάτι πού τρυπᾷ, μὲ τὸ κράνος πού θαμπώνει, μὲ τὸ κίνημα πού συμπληρώνει τὴ φράση, μὲ τὸ μίλημα πού παιζογελά. Καὶ νὰ τί σημειώνει ὁ Τερτσέτης στὴν πρώτη ἐκδοσὴ τοῦ βιβλίου: «Προϊδιάζεται ὁ ἀναγνώστης ὅτι ὁ μακαρίτης Θ. Κολοκοτρώνης δὲν γράφει, ἀλλὰ διηγεῖται, καὶ συχνὰ διηγούμενος, μικρὰ χειρονομία τοῦ ἢ ἄλλο νεῦμα συνεπλήρωνε

τὸ νόημα.» Νοιώθεις πὼς ὁ λόγος τοῦ Κολοκοτρώνη ριμμένος ἀπάνου στὸ χαρτί, πάντα εἶναι κἀτι σὰ στενοχωρημένο, σὰ σὲ φυλακή. Γιατὶ πάντα εἶναι λόγος γραφτός, καὶ μάλιστα λόγος ἀπὸ δεύτερο χέρι· ὅποιος γράφει τὴ γλώσσα ποὺ μιᾶ, ὅσο ζωντανὴ κι ἂν τὴ γράφει, πάντα εἶναι χαλινωτὴς καὶ δεσμοφύλακας εἶναι τοῦ ἀχαλινωτοῦ ἀγριμοῦ, τοῦ ζήφου, ποὺ ὄλο τρέχει. Καὶ ὅμως. Τὴ ζωὴ καὶ τὴ σάλευμα μέσα στὸ κάρφωμα καὶ μέσα στὸ δέσιμο τοῦτο! Τὸ βιβλίον τοῦ Κολοκοτρώνη, λιγότερο πολὺ ἀπὸ ἱστορία· μὴν ἀπλή, ἀπλοϊκή, χωρὶς μέθοδο καὶ χωρὶς καμιά γραμματολογικὴ ἀξίωση· χρονογραφία. Ὅμως χλωμὲς καὶ σὰν ἀψυχολόγητες μπροστά σὲ ἄλλων, καὶ σοφῶν ἀκόμα, μὲ μάθηση καὶ μὲ τέχνη, ἐργασίες. Τὸ ὄφος, μὲ ἐλη τὴν πρωτάρικη μονοτονία του, μὲ ὄλο του τὸ πέρασμα ἀπὸ τὸ κόσκινο τοῦ γραμματικοῦ του, ποὺ δὲν τοὺς ἀποφεύγει πάντα τοὺς δασκαλισμούς, κυματιστό, σερπετό· ἀπὸ τὴν ἀφέλεια τοῦ παραμυθιοῦ περνᾷ στοῦ ἐπικοῦ τὸ πλάτος, γγίζει τῆς μυθιστορίας τὴ ζωγραφία, παίρνει ἀπὸ τῆς εἰρωνίας τὸ πικρόγλυκο κέντημα. Εἶναι χωρὶς ἀρχὴ καὶ χωρὶς τέλος, σὰν ποίημα. Κάποτε θυμίζει τὴ βιβλικὴ περίοδο, κάποτε τὰ κούρσους τῶν Βαγγέλιον. Ὅμως ὄλα, μὲ ἄρχισμένα, πρωτογέννητα, μὲ μόλις φέξουν καὶ σβύνουν, δὲ μποροῦνε νὰ πᾶνε συγκαταστή, σὰ νὰ κουράζοντ' εὐκόλα, σὰ νὰ τὰ μασᾶν ἐδῶ κ' ἐκεῖ τὰ λόγια ταῖς. Μὰ πάντα κ' ἔτσι, καλόφωνα κ' ἐλκυστικά, χαρακτηριστικὰ μαρτυρᾶνε γιὰ τὴν ἀλήθεια καὶ γιὰ τὴν ὁμορφιὰ τοῦ νέου ἑλληνα λόγου. Ζωηρότερα, πρὶν χερσποιαστὰ ἢ δειχνοταν ἡ ἀξία τῆς «Διήγησις» τοῦ Κολοκοτρώνη, ὅχι μὲ τὴν παράστασή τῆς ἐντύπωσης ποὺ προξενεῖ ἢ ἀνάγκωσή τῆς, μὰ μὲ τὸ ἴδιο τὸ διάδασμ' ἀπὸ κομμάτια τῆς. Τὰ κείμενα, τὰ κείμενα! Στὰ κατηγορητήρια καὶ στὰναθέματα τῶν πολέμων τῆς γλώσσας μας καὶ τῆς γλώσσας τους, μὲ τίποτ' ἄλλο, μὲ τὰ κείμενα τοῦ Α καὶ τοῦ Β, τῶν κατηγορημένων καὶ τῶν ἀφορισμένων, ἔπρεπε νὰ ποκρινόμεστε μονάχα. «Ἦταν μελαψότερος, λέει γιὰ ἕνα του συγγενῆ, τὸν Κωσταντῆ Κολοκοτρώνη, —μονοκόκκαλος, δυνατός, ἀγλήγορος, μ' ἕνα καθάριο ἄτι δὲν τὸν ἐπιανεῖ τριάντα τριῶν χρόνων, μέτριος, μαυρομιμάτης, λιγνός· οἱ Ἀρβανῆτες τὸν εἶχαν τόσο τρομάξει ποὺ ἔκαμναν ὄρκο: νὰ μὴ γλυτώσω ἀπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη τὸ σπαθὶ 700 μπουλοντζήδες ἐσκότωσε πρὶν.» «.....Δεκαπέντε χρόνων ἤμουν τότε, λέει παρακάτω· ἔγεινα εἶχαι χρυῶν, ὑπανδρεύθηκα, καὶ πῆρα ἐνδὸς πρώτου προστοῦ τοῦ Λιονταριοῦ, τὸν ὅποιον τὸν χάλασε ἕνας Πασᾶς εἰς τὸ Ἀνάπλι. Ἐχίσα σπίτια, ἐπῆρα πρικοῦ ἐλιές, ἀμπέλι, ἔγεινα νοικοκύρης, ἐφύλαγα καὶ τὸ Βιλαέτι· ἐστεκόμαστε πάντα μὲ τὸ τουφέκι....»

Μιλώντας γιὰ τὴν εἰσβολὴ τοῦ Μπραΐμη, νὰ τί λόγια βρίσκει: «Ὁ Ἰμπραΐμης ἐπῆρε ἕνα μέτρο, κ' ἔστειλε τὸν Κεχαγιά του μὲ χίλιους, μὲ τσεκούρια καὶ μὲ ἄρματα καὶ ἔστειλε στὴ Μεσσηνία νὰ βάλουν φωτιὰ καὶ τσεκούρι· ὅσα δὲν ἐκαίνονταν, νὰ βρῆναι τσεκούρι, ἐλαιῶνες, συκιές, μουριές· ἔστειλε καὶ πέντε χιλιάδες καθαλλαραῖους γιὰ νὰ στέκουν στὴν ἄκρη στοὺς κάμπους, νὰ μὴν κατεβαίνουν οἱ Ἕλληνας καὶ τοὺς πολεμοῦν... Διαβάζοντας τὴ διαταγὴ ποὺ ἦταν τόσο σφοδρὰ (ἐννοεῖ τὴ διαταγὴ τοῦ Μπραΐμη) τοῦ ἀποκριθῆκα, ὅχι ἀπὸ μέρος μου, ἀπὸ μέρος τοῦ λαοῦ τῆς Μεσσηνίας, ὅτι: Αὐτὸ ὅπου μᾶς φοβερίζεις, νὰ μᾶς κόψῃς καὶ κάψῃς τὰ καρποφόρα δέντρα μας δὲν εἶναι τῆς πολεμικῆς ἐργον· διατὶ τὰ ἄψυχα δέντρα δὲν ἐναντιώνονται εἰς κανένα... Μὲ τοὺς ἀνθρώπους, κι ὅχι μὲ τὰ ἄψυχα δέντρα· ὅχι τὰ κλαριά νὰ μᾶς κόψῃς, ὅχι τὰ δέντρα ὅχι τὰ σπίτια ποὺ μᾶς ἔκαψες, μόνο πέτρα ἀπάνου στὴν πέτρα νὰ μὴ μείνῃ, ἐμεῖς δὲν προσκυνούμε· τὶ τὰ δέντρα μας ἂν τὰ κόψῃς καὶ τὰ κάψῃς, τὴ γῆ δὲ θέλει τὴ σηκώσῃς, καὶ ἡ ἴδια ἡ γῆ ποὺ τὰ ἔθρεψε, αὐτὴ ἡ ἴδια γῆ μένει δική μας καὶ τὰ ματακάνει. Μόνον ἕνας Ἕλληνας νὰ μείνῃ, πάντα ἢ πολέμοῦμε καὶ μὴν ἐλπίζῃς πὼς τὴ γῆ μας ἢ τὴν κάμῃς δική σου· βγάλλο ἀπὸ τὸ νοῦ σου.»

*

Θυμᾶμαι καὶ ἄθελα τὰ λόγια τοῦτα, ὅχι κανενὸς φανατισμένου δημοτικιστῆ ἀπὸ τοὺς δικούς μας, μὰ τὰ λόγια ἐνδὸς ξένου περιφρημοῦ φιλόσοφου ποὺ ἠαρρεῖς ἀπάνου στὸ μεταξὶ κεντὰ ὄνειρεμένα· σὰν τὶς ἀχτίδες τοῦ φεγγαριοῦ, νοήματα· καὶ ὅμως νὰ πῶς μιλεῖ ὁ ἄβροδ τοῦτος ἰδεολόγος, ὁ ἀμερικανὸς Ἐμερσον: «Θέλετε νὰ μάθετε πὼς νὰ γράφετε; Στὸ δρόμο, ἀπὸ τὸ δρόμο νὰ πάρετε μαθήματα. Καὶ γιὰ τὴν ἔκφραση καὶ γιὰ τὸ σκοπὸ ποὺ κυνηγᾶν οἱ ὠραῖες τέχνες, πρέπει νὰ συχνάζετε στὴν Ἀγορά. Ὁ λαός, κι ὅχι τὸ Σκολεῖο, νὰ τὸ home, τὸ σπίτι τοῦ συγγραφέα.» Τὸ δυστύχημα εἶναι πὼς τὰ πρὶν πολλά, σχεδὸν ὄλα τὰ συγγραφικὰ γεννήματα τοῦ καιροῦ ἐκείνου μουχλιάζουν ἀπὸ τὴ σκεπὴ τοῦ κακονόητου Σκολεῖου· τοὺς λείπει καθαρὸς ἀέρας, τὸ φῶτισμα καὶ τὸ φλόγισμα τοῦ ἡλίου κάτω ἀπὸ τὸν ἀναίχτο οὐρανὸ, τὸ θρέψιμο στὸ δρόμο ἔξω, τῆς πολὺδουχῆς Ἀγορᾶς ὁ ἀντίλαλος. Οἱ φυλλάδες τῶν χρονογράφων καὶ τῶν ἱστοριογράφων οἱ δοκιμὲς ποὺ γραφτήκαν ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ ζοῦσανε στὸν ἡρωϊκὸν ἐκεῖνο καιρὸ καὶ ποὺ τὸν καιρὸν ἐκεῖνο, ἀπάνου σὲ πρόσωπα κι ἀπάνου σὲ κατορθώματα, βαλθήκανε νὰ παραστήσουν, ὅσο κι ἂν εἶναι ἔργα πατριωτῶν ἀνθρώπων καὶ καλοπροαίρετων καὶ σεβαστῶν, δὲν πολυαξίζουνε.

γιατί τούς λείπει φαντασία, λείπει καρδιά, λείπει ελλικρινεία, λείπει λόγος, υποχρεωμένοι καθώς είναι να τὰ παρασταίνουν τάντικείμενα ὄχι μετὰ φυσικά τους τὰ ὀνόματα πού εἶν' ἀχώριστ' ἀπὸ κείμενα, σῶμα καὶ ψυχή, μετὰ τυλιμένα μετὰ χουσόχαρτα καὶ στριμωμένα μέσα στὴς φασιές τοῦ λογιωτατισμοῦ. Οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι κοιτάζουσι ὄχι πῶς νὰ μιμηθοῦνε τῆ ζωῇ μετὰ τὰ πράγματα, μετὰ πῶς νὰ μαῖμουδίσουν τοὺς ἀρχαίους μετὰ τὰ λόγια. Καὶ τὸ ἐλάχιστον εἶναι χτυπητότερον καὶ θλιβερότερον, κάθε φορά πού κρατάνε τὸ κοντύλι τοῦ ἱστοριοδίφῃ μισογραμματισμένοι, πού μήτε ἀπὸ τὰ κλασσικά ἑλληνικά γνωρίζουσι, οὔτε τὰ νέα ἑλληνικά καταδέχονται. Καὶ νὰ οἱ βάρβαροι! Μὰ καὶ γιὰ τοῦτο, μέσα στὴν ἀξιοθρήνητη φτώχεια τοῦ καιροῦ, ἔσα ἔργα τὰ ξεχωρίζει μετὰ πνοῇ ζωῆς καὶ γιὰ τοῦτο κ' ἕνα φέγγος ὁμορφιάς, ἔτσι μονωμένα καθὼς στέκοντε, δείχνουσι ὅλο τους τὸν ἔγκο, σὰν κάτι ἐξαιρετικό, κάτι πού δὲν τὸ περιμένετε, λάμπουσι σὰν ἀπὸ τῆ ὁροσιὰ τῆς αὐγῆς.

Ἡ ἤθελα μέσα στὰ δροσάλοισα τούτα ἔργα νὰ τοποθετήσω τοὺς ρητορικούς «Λόγους» τοῦ γέροντος Τρικούπη, νέου τότε ποιητῆ, πού τὸ μεταχειρίζετ' ἐξάσια τὸ κοντύλι του· τὸ λόγο στὸ νεκρὸ τοῦ Μπαύρου, τὸ λόγο στὸ θάνατο τοῦ Καραϊσκάκη, τὸ λόγο στὸ χαμὸ τοῦ Μισολογγίου. Μὰ ἡ γλώσσα στοὺς λόγους τοῦ Τρικούπη δὲν εἶναι ἡ δημοτικὴ τῆς «Διήγησις» τοῦ Κολοκοτρώνη, δὲν εἶναι οὔτε ἡ κάπως δειλὰ καὶ ἀσύγχεστα ἀπλοποιημένη τοῦ ρήτορα τῶν πανηγυρικῶν καὶ τῶν κάθε λογῆς μυλημάτων κάθε χρόνου στὴ Βυβλιοθήκη τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς. Ἡ γλώσσα τοῦ Τρικούπη, μετὰ ὅλα τῆς τὰ λαϊκὰ στοιχεία, μετὰ ὅλα τῆς τὰ δεξιὰ μεταχειρισμένα τῆς λυρικῆς ρητορικῆς γυρίσματα, εἶναι ἡ δημοτικὴ γλώσσα, βέβαια, μετὰ ἡ δημοτικὴ, πού ἀντὶ νὰ μὲν ἄγνη κ' εὐκολοχαραχτήριστη στὸ φυσικὸ τῆς, γυρεύει λίγο λίγο νὰ ταυρίσῃ μετὰ τὴν καθαρῆς, νὰ μὴ μέσα στὰ σύνορα τοῦ λογιωτατισμοῦ.

Καὶ νὰ καὶ ἡ ἐπενέργεια τοῦ Σκολειοῦ καὶ στοὺς δυνατώτερον ἀπὸ τοὺς τεχνίτες τοῦ Λόγου. Ὁ λογογράφος τῆς «Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως», πάντα μετὰ κάποιον πῶλο τῆς μνήμης του κρατώντας ἀνοιχτὴ πρὸς τῆ χάρις τῆς παρατημένης του ἀγαπητικίας, τῆς νέας γλώσσας, πάντα μετὰ κάποιον φόβο τὰ μάτια του καρφώνοντας πρὸς τὸ μέγα μετὰ τῆς μέγα ἀπλοῦσα μέσα στὰ βιβλία τῆς καινούριας δέσποινας, τῆς καθαρῆς, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὸν πρόλογο τῆς Ἱστορίας του πού ἀνήσυχον—ἀνίσως καὶ καλὰ θυμολογίον—ρωτᾷ ἔσα μετὰ πού θὰ σταματήσῃ τέλος πάντων ὁ γλωσσικός ἐξαρχαϊσμός, πάντα ἔτοιμος νὰ συντροφέψῃ τὸ φίλο του τὸ

συγγραφέα τοῦ «Λουκῆ Λάρα» στὸ κράξιμο πού μοιάζει διαμαρτύρησι :

Ποῦ τὴν τραβάτε, ὦ γραμματισμένοι,
τὴ νέα γλώσσα τὴν ἑλληνικὴ :

Ἐμοὺς ἀνήμερος κ' ἐκεῖνος νὰ πάῃ παραπέρα, «τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενος», καὶ γράφοντας τὴ γλώσσα τῶν λογιώτατων, ἔσα κ' ἂν τὴν ἔγραφε, φροντισμένα καὶ πρὸς καλὸτεχνα, τοῦ ἔφτανε ἡ ἀρνητικὴ διαμαρτύρησι, καθὼς ἔφτανε καὶ καθὼς φτάνει καὶ καθὼς θὰ φτάνῃ, γιὰ καιρὸ ἀκόμα, καὶ καὶ γιὰ πολλοὺς ἄλλους. Ὅμως ἡ παρατήρησι μου τούτη δὲ μ' ἐμποδίζει νὰ κηρύξω τοὺς Λόγους τοῦ Σπυρίδωνα Τρικούπη μαργαριτάρια τῆς ρητορικῆς τέχνης καὶ νὰ τοὺς στήσω παράπλευρα μετὰ τῆς Ὁδῆς τοῦ μεγάλου μας Κάλδου· τοὺς λόγους τοῦ πού ἔσα κοντότερα στέκανε στοὺς πρὸς δοξασιμένους σταθμοὺς τοῦ ἱεροῦ μας Ἀγῶνα, ἔσα φαίνονται σὰ βαντισμένοι ἀπὸ τὰ αἵματα τῶν ἡρώων, σὰ μαυρισμένοι ἀπὸ τοὺς καπνοὺς τῶν πολέμων, τόσο πιστότεροι μένουσι στὴ γλώσσα τῶν τραγουδιῶν τοῦ «Δῆμου» καὶ τῆς «Λήμνης τοῦ Μισολογγίου», στὴ μεγαλόπρεπη περπατησιὰ τοῦ «Ἰμνοῦ» τῆς Ἑλευθερίας.» Ὅσο οἱ καιροὶ γίνονταν πεζότεροι, ξεπέζευε καὶ ἡ γλώσσα.

Ἐνα εἶναι τὸ ἔργον πού πρέπει νὰ ξεχωριστῇ μετὰ τῆς καὶ μετὰ ξάφνισμα, καὶ νὰ βαλλῇ ἀπάνου ἀπὸ τὰλλα. Καμὴ τῆς δημοτικῆς γλώσσας, καὶ χωρὶς καμὴ καλλιτεχνικὴ ἀξίωσι, παράδειγμα μετὰ ἀτυνεῖδης τέχνης φυσικῆς πού δὲν τῆς λείπουσι ὁμορφιές, πού εἶναι ὅλη χαραχτήρας. Τὰ «Ἀπομνημονεῖματα» τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη. Ἐνὰς ἄλλος ποιητῆς, ὁ Βλαχογιάννης, τὰ ἐπιμελήθηκε καθὼς τοὺς ἔπρεπε κ' ἔδω καὶ λίγα χρόνια μετὰ τὰ ἔφερε στὸ φῶς μετὰ λαμπρὰ προλεγόμενα. Ἡ συγγραφή τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη, κατὰ ἄποψιν πρὸς πλάτῃ στὸ θέμα, πρὸς γιομάτο στὴν οὐσία, πρὸς τέλος στὸ ὕψος ἀπὸ τῆ «Διήγησι» τοῦ Κολοκοτρώνη, ἀσύγκριτο στὸ εἶδος του, σὰ θέμα τοῦ ψυχρόμετου, σὰν εἶδος ἀριστοτέργημα τοῦ ἀγράφου, μετὰ γερῶ καὶ αὐτόνομου, μυαλοῦ, γραμμῆνο ἀγάγια ἀγάγια, ντροπαλὰ καὶ ἀνοποψίαστα, ἀπὸ ἄνθρωπο τοῦ τουφεκιῦ, ὄχι τῆς πέννας, μετὰ γραμμῆνο μετὰ τὸ χέρι του τὸ ἴδιο, χωρὶς βοήθεια τρίτου, ἀπὸ ἄνθρωπο ἀπαίδευτο πού δὲν ὑποψιάζονταν τῆ συγγραφικῆς του φλέβας, καὶ πού ἔτοιμος εἶναι συμπάθεισι ἱκετευτικὰ νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τοὺς διαδασμένους γιὰ τὸ τέλος νὰ καταπιστῇ μετὰ τῆ δουλειὰ τους. Τὰ «Ἀπομνημονεῖματα» τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη. Πλοῖσις ἀπὸ κάθε λογῆς ἐκφραστικῶν τρόπων, τὸ ἴδιο τὸ ἔργο πηγῆ γραμματικῶν κανόνων, γιὰ νὰ ἀπελπίσῃ καὶ νὰ πεισιμώσῃ τὸ σκελεθρομένο

λογιωτατισμό, γιά νά ξαφνίσουν και γιά νά τραβήξουν τον ἀλλήθινον ἐπιστήμονα, τον ψυχολόγο παρατηρητή, μαζί «*ιστορικόν, γλωσσικόν και φιλολογικόν μνημείον*», ἱερὰ παραγγελμένο ἀπό τήν ἔθνικὴ ψυχὴ πού σὰ νά τοῦ ψιθύρισε σαυτὶ τοῦ συγγραφέα τῆς νά τὸ συγγράψῃ, καθὼς εὐγλωττα τὸ χαραχτηρίζε στον ἀναλυτικὸ πρόλογο τοῦ ἔργου ὁ ἐκδότης του.

Φῶς φανερὰ τὴ συλλαβαίνουμε τὴν ἀλήθεια τοῦ λόγου πού ἔσπειρε στον «*Ἐλεγχο Ψευδαυτικισμοῦ*» ὁ Δημήτριος Βερναρδάκης: «*Παῖον ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς εἰς χεῖρας τοῦ ἀγραμμάτου και ἀπαιδεύτου ἑλληνικοῦ λαοῦ καθ' ὅλους τοὺς ἑσπεροὺς τούτους αἰῶνας ἐγκαταλείψεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης: ... Ἡ ἀναγέννησις και ἐπὶ τὸ βέλτιον ἀνάπλασις, ἀποκρινόμεθα ἐν πλήρει και ἀκραδάντη πεποιθήσει.*» Δὲν τὸ ἐπιτρέπει ὁ καιρὸς γιά νά σταματήσω περισσότερο ἀπάνου στοῦ σημαντικὸ τοῦτο σφράγισμα τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ Λόγου. Θέλω μόνο νά ξυπνήσω τὴ φροντίδα σας. Θέλω μόνο νά κεντήσω τὸν ἔρωτά σας. Πιστεύω πῶς ὅμοια ἄξια και—γιά τοὺς καιροὺς πού μᾶς περικυκλώνουν ἀξιώτερα πανηγυρίζουμε τὴν πολυδόξαστη μέρα τούτη ὄχι μονάχα μετὰ τὸ μνημόσυνο τῶν ἡρώων πού πολεμήσαν και πού σκοτώθηκαν και τὰ θεμέλια μᾶς χτίσαν γιά νά ὑψώσουμε τὸ παλάτι τῶν ἐλευτέρων ἀξιώτερα πανηγυρίζουμε τὴ μέρα τούτη μετὰ τὴ μνήμη κάποιων ἔργων τοῦ νοῦ, πού πρέπει νά λογαριαστοῦνε σὰν κατορθώματα, πού σὰ θεμέλια στέκονται, και πού σὲ κείνα ἀπάνου ἀγάλια ἀγάλια ὑψώνουμε κ' ἡμεῖς τὸ Παλάτι τοῦ Λόγου, γιά τοὺς ἐλευτέρους πάντα, ἐπαναστᾶτες σήμερα, πολεμιστὲς και κατατρεμένους, αἷριο ποῖος ξέρει!—τροπαίουχοι, και πλάστες κι ἀνίσως τίποτε ἄλλο, και νικημένοι, μὰ πάντα τίμοι.

*

Ὅμως ξαναγυρίζε τὴ σκέψη μου σὺς τρεῖς κορφές, πρωτοεργαζες, σὰ νά πούμε μέσα στὴ λειτουργία τοῦ ἔθνικου ἡρωϊσμοῦ. Κολοκοτρώνης, Μιαούλης, Καραϊσκάκης. Γιατί: Οἱ μεγάλοι, ὅσο ψηλότερα στέκονται, δὲν εἶναι γιά νά τοὺς λιθκνίζῃ κανεὶς μονάχα, χάσκοντας ἀπὸ κάτω πρὸς τὸ ψῆλος τους. Νὰ τοὺς πιστεύουμε, μὰ πιὸ πολὺ νά τοὺς μελετᾶμε. «*Οἱ ἰδέες, εἶπεν ἓνας φιλόσοφος, περπατᾶνε, μού μιλάνε, με βλῆπουνε με μάτια.*» Ἀντίθετα μπορῶ κ' ἐγὼ νά πῶ: Οἱ ἄνθρωποι πού δίνουνε σάρκα σὺς ἰδέες μᾶς δειχνοῦναι πολλὰς φορές μετὰ τὴν ἀόρατη και μετὰ τὴν ἀπλαστή ἀβλύτητα τῶν ἰδεῶν. Εἶναι πιὸ πολὺ σὰ φωτοφάντασματα, σὰν προβλήματα και σὰν παραδείγματα, ἀκόμα πιὸ πολὺ σὰ σύμβολα, με λογῆς ὑπονοούμενα γιά νά τὰ ξεδιαλῶσουμε, με μύριες ὄψεις γιά νά παίρνομε μαθήμα-

τα, ἀράδα ἀράδα ἀπὸ τὴν καθεμιὰ—Μιαούλης, Κολοκοτρώνης, Καραϊσκάκης. Νὰ τὴ δοξάζουμε τὴ μεγαλοσύνη τους, μὰ πιὸ πολὺ νά ψάχνουμε τὴν ἱστορία τους. Ὁ ἄνθρωπος ὁ στοχαστικός, ὁ ἄνθρωπος πού ζῆ μετὰ τὸ χάρισμα ἢ μετὰ τὴ φαντασία τοῦ ἐλεύτερου, σὺς κρίσιμες ὥρες τῆς ζωῆς του θάναγκάζεται, και ταπεινὸς ἀκόμα και πρὸς και εἰρηνικός, νά πορεύεται, σὰ νά ρέῃ μέσα σὺς φλέδες του αἷμα ἀπὸ τὸ αἷμα κάποιου Μιαούλη, κάποιου Κολοκοτρώνη, κάποιου Καραϊσκάκη. Τὴν ὥρα τούτη μου παρουσιάζονται σημάδια τῆς ζωῆς και τῶν τριῶν, δύο σημάδια πού τοὺς σφραγίζουνε βαθύτερ' ἀπὸ ἄλλα: Ὁ κατατρεμὸς, και τὴ ἀφοδιά. Ὁ ναύαρχος, προτοῦ νά στυλωθῇ σὲ θρόνο, βασιλιάς τοῦ πελάγου μας, ἀπὸ πόσα πέρασε! Σὰ λυσσασιμένο σκυλὶ τὸν κυνηγούσανε, στεριὰς και θάλασσας δυνατοί, φράγκοι και τούρκοι, ξένοι και δικοί. Κακοξηγημένους, κατατρεμένους ἀτρόμητους πάντα τὸ λένε χίλια περιστατικὰ τῆς ζωῆς του, ἀπὸ τὸ παρουσιασμά του στοῦ μεγάλο τὸ Νέλονα, ἴσα μετὰ τὸ θυμὸ του τὴν ὥρα πού μὴ μπάλα τούρκικη τοῦ ἀναποδογύρισε μπροστὰ του τὴ χύτρα πού βράζαν τὰ φασόλια του. Σὰ λυσσασιμένο σκυλὶ κυνηγήθηκε ἀπὸ βουνὸ σὲ γκρεμίσραχο κι ἀπὸ λαγκαθία σὲ σπηλιές, ὁ κλέφτης πάντα, μετὰ τὸ κεφάλι του ξεγραμμένο, ὁ γέρος τοῦ Μοριά. Ἐγινε τοῦ βασιλιά τὴ ἀποκατάστασι, μὰ δὲν εἶχε κατορθώσει κ' ἴσα μετὰ τὸ στερνά του νά ἀποκατασταθῇ στὴν τιμὴ πού τοῦ ἔπρεπε: «*Ἔτσι τοῦ εἶχανε γερμίσει τὴν ἀκοή του—μιλεῖ ὁ ἴδιος ὁ στρατηγὸς γιά τὸν πρῶτο βασιλέα μας—μετὰ τὴν ψεύτικη, ὅτι ἐγδύσα τὸν κόσμον, ὅτι ἐτυραννοῦσα, και ἄλλες κακοεργίες τοιαύτες, και δὲν με ἐτήρασε μετὰ καλὸ μάτι.*» Κακοξηγημένους, κατατρεμένους, ἀτρόμητους πάντα. Καὶ τί νά πῶ γιά τὸν ἀσύγκριτο Καραϊσκάκη; Προτοῦ νά προσκυνθῇ ἀπὸ τὸ ἔθνος γιά λυτρωτῆς τοῦ ἔθνους ὁ στρατάρχης τῆς Ρούμελης, ἀπὸ προδότη σὲ προδότη τὸνε διαλαλούσανε οἱ γνώμες τῶν καπετανίων γύρω του, τὰ χρονικὰ τῶν ἐφημερίδων, τὰ στόματα τοῦ κόσμου. Κακοξηγημένους, κατατρεμένους ἀτρόμητους, τὸ ξέρουμε, ἀπ' ὅσα πλοῦσια μᾶς πληροφοροῦν οἱ βιογράφοι του. Σὰν τοὺς ἡρώους τοῦ αἵματος στάλαχτου πολέμου και οἱ ἄνθρωποι τῶν ἰδεῶν, κ' ἀλλοερόπλαστες ἀκόμ' ἄς εἶναι, και μετὰ τὸ μάγεμα τοῦ οὐαῖρου, οἱ ἰδέες πού δουλεύουνε, κιντυνεύουνε, κακοξηγούνται, κατατρέχονται. Τὸ πέρασμα τῆς ἀρχοντικῆς παρθένας, τῆς περήφανης Ἰδέας, ἀνάφτει τὸν ἀνδρα, καθὼς τὸ κόκκινο χροῖμα τῶν ταύρο. Πάντα μὴ δῆλωσι, πάντα μὴ πρόκλησι ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὴν ἰδέα, ὅτι κι ἂν κάμῃ, ὅπως κι ἂν φερθῇ, κι ὅταν ἀκόμα σωμαίνῃ. Κληρὸς του ὁ κατατρεμὸς, και δύνμη του τὴ ἀφοδιά.

«Ο άνθρωπος τῆς ιδέας, λέει ὁ περίφημος φιλόσοφος, πού παραπάνου ἀνάφερα, στὴν ἀρχὴ θὰ καταφρονεθῆ, θὰ περάσῃ γιὰ πρόστυχος, θὰ παραμεριστῆ ἀπὸ τοὺς ἐπιτήδειους. Ἵστερα σὰ δηλωθῆ μὲ τὰ ἔργα του πὼς τρέχει μπρὸς ἀπὸ τὸν καιρὸ του ἕναν αἰῶνα ἢ καὶ πολλοὺς, δὲ θὰ ἐννοηθῆ καὶ θὰ περάσῃ γιὰ τρελλός. Θὰ φάῃ καὶ θὰ πιῆ καὶ θὰ ντυθῆ καὶ θὰ ποδεθῆ βρισιές.—»

Ἡ ἰδέα δὲ χάνεται, μὰ μεταμορφώνεται καθὼς ἔλα τοῦ κόσμου τούτου. Παγκόσμιος νόμος. Ἡ ζωὴ δὲ μᾶς δίνεται παρὰ μὲ τὴν κίνησιν. Τίποτε δὲν ὑπάρχει ἀσάλευτο. Τὰ πάντα ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή γίνονται ἄλλα. Ἵσως ὕστερ' ἀπὸ καιροὺς καὶ χρόνια, ἡ ἱστορία πού ἔχει μέσα τῆς μέγα σάλευμα ὑποκειμενισμοῦ, καὶ ποτὲ ἢ κρίσιμ' αὐτῆς δὲν εἶναι τελειωτικὴ, Ἵσως μᾶς παρουσιάσῃ καὶ τὸν ἱερὸν Ἀγῶνα μᾶς μὲ νοήματα καὶ μὲ ὄψεις, πού δὲν τὰ περιμέναμε. Τὸ ἴδιο τὸ Εἰκοσιένα Ἵσως εἶναι ὠρισμένο νὰ ξαναφανῆ, νὰ ξαναβροντήσῃ, καὶ ξανά νὰ ξεσπλαδώσῃ, μὲ κάποιο ἄλλο ἰδανικόν, κάτω ἀπὸ ἄλλο λάβαρο, μὲ ἄλλα ὄπλα, ἔτι ἔκαμε τὸ σπαθί, θὰ τὸ κάμῃ ὁ Λόγος, ἀργότερα. Οἱ μορφὲς ἀκόμα οἱ διανοητικῆς οἱ γιγάντιες πού φαίνονται σὰ χτισμένες ἀπάνου σὲ βῆθος ἀσάλευτο, ταράζονται καὶ μετατοπιζονται καὶ παίρνουν ὄψεις καὶ νοήματα, τὸ εἶναι μὲ τὸ ἄλλο διαφορετικὰ. Δυὸ παγκόσμια παραδείγματα. Ἀπὸ τὸν αἰώνιον Ὅμηρον ὁ ἀρχαῖος κόσμος δὲν εἶχε τὴν ἴδια τὴν ἀπόλαυσιν πού ἔχει ὁ νεώτερος κόσμος. Κάτι ἄλλο συγκινοῦσε τοὺς ἀρχαίους μέσα στὴν ποίησιν τοῦ Ὁμήρου, καὶ κάτι ἄλλο τοὺς νεώτερος. Ὁ Σαίξπηρος. Ἀπὸ τὴν στιγμή πού πρόβαλε ἴσα μὲ τὰ σήμερα, ὁ κάθε αἰῶνας περνώντας τὴν ἔβλεπε τὴν εἰκόνα του μὲ ἀλλασμένη προσωπική, τοῦ ἔδαζε ἢ τοῦ ἔδραζε κάτι. Μέσα στὸν παντοτεινὸ τοῦτον ἀνεμοστρόβιλο τῶν ἀλλασμάτων, σὰν πρωτόγονες θεότητες ἔξω ἀπὸ τὸ χρόνο καὶ ἀπὸ τὸν τόπο, σὰ γκαϊτικὲς Μητέρες πού κρατᾶνε στοὺς κόρφοις τοὺς τὰ σπέρματα τῶν ὄντων, τὰ πλάσματα τῶν ἰδεῶν, ἀφήστε νὰ φανταστῶ σὰν ταίρι ἀπαρασάλευτο, τὴν Ἀγάπη καὶ τὴν Θυσία.

Ὁ Κυβερνήτης τῆς Χώρας τώρα τελευταῖα, σὲ μὴ γενναῖα του δημηγορία, ἔρριξ' ἕνα λόγο : «Καθῆκον τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν νὰ πίπτωσι μὲ τὰς ἰδέας αὐτῶν, εἰσὶν παρέχοντες ἑαυτοὺς θύματα τῶν ἰδεῶν τῶν παρασκευάζουσι καὶ διευκολύνουσι τὸ ἔργον εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ ἔλθωσιν αὐρίον.» Ἀνοίχτε, ἔσο παίρνει, τὰ σύνορα τοῦ λόγου τούτου μπάστε μέσα κάθε ἀνθρώπο πού τὸν κεντρώνει ὁ οἶστρος τῆς ιδέας. Ἰερὴ μανία. Κάθε ἀνθρώπος πού μὲ τὴν ψυχὴν του ἀγωνίζεται μὴν ἰδέα νὰ στηρίξῃ, μὴν ἰδέα νὰ ὑψώσῃ, ἔσο μικρὸς καὶ ἂν εἶναι,

μού φαίνεται πὼς θά'χῃ πάντα στὰ μάτια του μπροστά, σὰν ἕνα τράδημα τρομαχτικόν, σὰν τοῦ Αἰσχύλου τὸ «ἡμερόφαντον ἕναρ», ἕνα γκρεμό. Εἶναι ὁ γκρεμὸς τῆς θυσίας. Κάθε ἀνθρώπος ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς ἴσα μὲ τοὺς ἀνώνυμους στρατιῶτες. Ἀπὸ τὸν ἐπιστήμονα πού δὲ φοβᾶται νὰ πῆ τὴν ἀλήθεια ἴσα μὲ τὸ λογογράφου πού καταστρώνει τὸ ἔργο του, ὅπως αὐτὸς τὸ θέλει, καὶ ὄχι ὅπως θὰ ψαχιστοῦσε τοὺς ἄλλους γύρου του. Ἀπὸ τὸν πολιτικὸ πού δὲν καταδέχεται νὰ εἶναι δημοκράτης, ἴσα μὲ τὸν εὐζώνου πού ἀγρυπνᾷ στὰ σύνορα, γιὰ τὴν τιμὴν τῆς πατρίδας του. Κάποιος ρώτησε μιὰ μέρα τὸν Κανάρη: —Τί στοχαζόσασα τὴν ὥρα πού τραβοῦστε νὰ κολλήσῃς τὸ μπουρλότο σου; Κι ὁ πυρπολητὴς τοῦ ἀπεκρίθη: Πάντα ἔλεγα μὲ τὸ νοῦ μου: **Κωσταντῆ, θὰ πεθάνῃς!**

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

ΠΑΡΑΓΡΑΦΑΚΙΑ

ΤΑ ΜΕΛΧΙΣΕΔΕΚΕΙΑ — ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ
ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ - ΡΩΤΑΜΕ—ΟΤΤΕΝΤΟ-
ΤΟΙ ΚΙ ΑΘΗΝΑΙΟΙ ΦΟΙΤΗΤΕΣ — ΧΕΛΙΔΟΝΙ-
ΣΜΑΤΑ.

ΕΙΧΑΜΕ λοιπὸν τούτῃ τῇ βδομάδᾳ τὰ *Μελχι-
σεδεκεία*. Κάποιος φοιτητὴς χτύπησε κάποιον διάκου
στὸ κεφάλι. Ὁ φοιτητὴς ἔτυχε νὰναι δημοτικιστὴς. ὁ
διάκος ἔτυχε νὰναι *Μελχισεδέκ* καὶ καθαρευουσιάνος.
Νά, λοιπὸν ἀμέσως Ζήτημα! Οἱ δημοτικιστάδες εἶναι
ἄθεοι, μισοῦνε τὴν θρησκείαν, ἀσεβοῦνε τὸ «σεμνὸν καὶ
ἱερὸν ἔνδυμα τοῦ κλήρου» — καὶ δὸς του φωτιᾶ! Συλ-
λαλητήρια στὸ Πανεπιστήμιον, «σύστασις μεγάλης τεσσα-
ρακονταμελοῦς ἐπιτροπῆς», ἡ γλώσσα κιντυνεύει, νὰ
παυτεῖ ὁ Παλαμᾶς, νὰ καεῖ ὁ *Νουμάς* καὶ νὰ κληθεῖ,
χάριν τῆς κινδυνευούσης γλώσσης, στὰ ὄπλα ἡ Ἐμπο-
ρικὴ Ἀκαδημία τοῦ κ. Ρουσοπούλου καὶ ὅλα τὰ Γυμνά-
σια τοῦ Κράτους.

Ἡρώας τῆς ἡμέρας ὁ κ. *Μελχισεδέκ*. Ἀντιπροσώ-
πος τοῦ Λατριάρχου, σοῦ λέει ἄλλος Ἄρα ὁ Πατριάρ-
χος, καὶ ὄχι ὁ *Μελχισεδέκ*, δάρεθκε ἀπὸ τοὺς ἀπαίσιους
μαλλιάρους. Τὸ «*Σκρίπ*» μάλιστα καὶ ἡ «*Ἀστραπὴ*»
μόνον πού δὲν προτεινάνε νὰν τοῦ στηθεῖ καὶ ἀνδριάλτας
στὸ Πανεπιστήμιον, πλάι στὸν ἀνδριάντα τοῦ Πατριάρχου
Γρηγόριου.

*

ὩΣΤΟΣΟ τὸ ἴδιον «*Σκρίπ*» καὶ ἡ ἴδια ἡ «*Ἀστραπὴ*»
δὴ καὶ τρία χρόνια ἄλλην ἰδέαν εἶχανε γιὰ τὸν ἐθνομάρ-
τυρα *Μελχισεδέκ*. Καὶ καμαρώστε τι. **ΑΣΤΡΑΠΗ 15 τοῦ
Δεκέβρη 1907** «Καὶ ἄλλη κατηγορία κατὰ τοῦ *Μελχι-
σεδέκ*. Καθὼς κατορθώσαμεν νὰ ἐξακριβώσωμεν ὁ συλλη-
φθεὶς διάκονος *Μελχισεδέκ* Μακρῆς, ἐκτὸς τῶν φοιτητι-
κῶν κατηγορεῖται καὶ δι' ἄλλην αἰτίαν. Ἐπ' αὐτοῦ ἀνευ-
ρέθησαν δύο σφραγίδες, μία τοῦ Γυμνασίου Σύρου καὶ μία
ἐνὸς ἐπισκόπου παρὰ τῷ ὁποίῳ ὑπηρετεῖ ἄλλοτε ὡς διά-